

PRILOG PITANJU KLASNE BORBE U ZAGREBAČKOJ OPĆINI NA POČETKU XVII. STOLJEĆA

Nada Klaić-Tarnovski

Sve do 1609 varoška se uprava birala prema propisima iz 1242 g. Svake bi godine o Blaževu, 3. II.,¹ građani birali suca i gradsko zastupstvo, koje se sastojalo od 8 jurata (prisežnika) i 20 konsilijarija (zastupnika). Demokracičnost se starih zakona sastojala u tome, što je svaki građanin imao aktivno i pasivno pravo glasa, svi su građani skidali i postavljali suca i gradsko zastupstvo po svojoj volji, a jurati i konsilijariji mijenjali bi se svake godine. Varoški zakoni i privilegija nisu, bar u principu, sve do 1609 dopuštali stvaranje neke vladajuće klase, jer su zahtijevali, da se uprava svake godine izmijeni. Običaj, da se svake godine biraju novi jurati i konsilijariji, pomalo je nestajao. Na kraju XVI. st. nalazimo neke zastupnike i više godina redom u varoškoj upravi.² Tim se odstupanjem od prastarih običaja uvodio pomalo oligarhijski princip, koji je pobijedio u XVII. st. uvođenjem novog statuta.

Promjena statuta 1609 značila je promjenu načina uprave, jer se novim sistemom napušta stari demokratski način i uvodi novi oligarhijski odnosno aristokratski način uprave.

U opširnoj i iscrpnoj raspravi Vj. Klaića³ opisan je sam događaj, kao i stanje u varoši prije promjene statuta. Klaić drži, da je uprava i način vladanja sve do novog statuta, »imao skroz jednako obilježje kao i prošlih stoljeća.«⁴

Još 1606, za boravka tavernika T. Erdödyja u varoši, raspravljalo se o reorganizaciji uprave, i tada je, na poticaj tavernika odlučeno, da se iduće godine, t. j. 1607, umjesto jurata biraju doživotni senatori. U siječnju 1607, dakle neposredno prije izbora za novi senat, dolazi do smutnja i bune u varoši. Intervencijom Erdödyja, koji poručuje sucu, da po starom običaju bezobzirce progoni buntovnike, uveden je opet mir. Dne 2. II. 1607 građanska je skupština (oko 80 građana) pod predsjedanjem dotadašnjeg suca Vlahovića, jedno-dušno prihvatila neke članke, kojima se uvodi novi red. U protokolu je od svih zaključaka zapisan samo taj, »ut senatus creetur«. U zapisniku je još

¹ Ivan Krst. Tkalčić: *Monumenta lib. reg. cib. Zagrabiae* (Povjesni spomenici Zagreba). Sv. I., Zagreb 1889., str. LIV, LV i u drugim svescima.

² Između ostalih primjera navest ćemo Mihajla Pakazića, koji je jurat 1583, 1585, 1587, 1590, 1591, 1593, 1594 (M. C. Z. XIV, str. 254, 256, 259, 263, 265, 266, 268); 1597 je dekan. 1605 ponovo dekan (n. m., str. 272, 283). Još je jasnije primjer Andrije i Mihajla Čičovića (Chychowych). Andrija je od 1585—88 consiliarius, 1590 kapetan, a 1519 jurat (n. m., str. 257, 258, 259, 260, 263, 264). Mihajlo je od 1587—92 consilijarius, a 1594, 1595, 1598, 1599, 1600 jurat (n. m., str. 259—69, 274, 275, 277). Prema tom primjeru vidimo, da je jedan čovjek mogao sudjelovati 13 godina redom u upravi grada.

³ Vjekoslav Klaić: *Statut grada Zagreba od god. 1609 i reforma njegova god. 1618.*, Zagreb 1912.

⁴ n. d., str. 11.

dodan tekst zakletve, koju polažu novi senatori, i kazne za one, koji se budu protivili novim odredbama i statutu (konsfiskacija i progonstvo).⁵

Zbog novog statuta u varoši su nastale, prema mišljenju Klaićevu,⁶ dvije oprečne stranke: demokratska i oligarhijska ili gospodska. Borba je ovih stranaka dovela do prevrata 3. II. 1608, kad je građanska skupština skinula novo postavljene senatore i uspostavila po starom stoljetnom običaju suca, 8 jurata i 24 konsilijarija. Našavši među članovima novog senata same obrtnike, Klaić je nadalje zaključio, da je demokratska stranka na čelu s uzdarom Gregorijem Tepečićem kao dekanom, predstavnikom zbora jurata, došla opet na vlast. Iz provedene istrage saznajemo imena vođa prevrata: *Petar Fumić* (koji 1608 postaje kapetan), *Mihajlo Šikutić* i *Blaž Cvetušić* (koji postaju jurati) i *Ivan Mesarić* (konsilijarij). Krivci su doduše osuđeni na smrt, ali osuda nije izvršena, jer se oni kasnije ipak spominju,⁷ što znači, da se ni u samoj varoši taj prevrat nije smatrao za tolik zločin, a ni prekršitelji zločincima. Kraljevska komisija, kojoj je bio povjeren postupak protiv spomenutih građana, naziva ih ljudima »infimae sortis et conditionis«, a novi su senatori »egregii, prudentes et circumspecti.«⁸ Ako povjerujemo riječima komisije, morali bismo spomenutu četvoricu građana smatrati za obične građane, pučane, koji su sebi ovim prevratom prisvojili čast u senatu.

Protiv ovakva shvaćanja događaja u godini 1608 govori više činjenica.

1. Spomenuta četvorica građana vršila su u senatu neke časti i prije 1609. Tako je Cvetušić 1595 i 1597 bio miles odnosno consiliarius,⁹ Fumić vrši tu čast 1602.¹⁰ a krojač Šikutić 1602—1605,¹¹ Mesarić je 1596 čak i potkapetan (vicekapetaneus), a 1600 jurat.¹² Navedene činjenice nameću zaključak, da buntovnici nisu ustali protiv novog senata u obrani demokratskih principa, ili na poticaj pristaša demokratskog poretka, nego u obrani osobnih interesa; oni su novim statutom bili bačeni u pozadinu, a nije bilo nikakve nade, da bi tako skoro mogli biti birani za zastupnike, jer je po statutu čast senatora bila doživotna.

2. Protiv navedenog mišljenja, da su buntovnici bili vođe demokratske pučke stranke, kojoj je na čelu stajao za prevrata postavljeni dekan Grgur Tepečić, govori i činjenica, da je baš taj Tepečić bio jedan od prvih dvanaest senatora, izabranih 1607 po novom redu.¹³ Da je bio tako ogorčen protivnik novog statuta, sigurno ga ne bi birali među senatore. Štaviše, iako je Tepečić prevratne godine 1608 bio dekan, dakle glavna ličnost poslije suca, nije mu se ništa dogodilo, postao je pače 1611 ponovo senatorom.¹⁴ Dekanska mu je čast 1608 donijela tek časovitu nemilost, koja je potrajala svega tri godine. Dalja

⁵ Klaić, n. d., str. 24—6.

⁶ Klaić, n. d., str. 18; zatim Isti, *Banovanje Nikole Frankopana*, Rad Jug. Akademije, knjiga 211.

⁷ Klaić, Statut, str. 28.

⁸ Isti, n. d., str. 11.

⁹ M. C. Z. XIV, str. 272, 273.

¹⁰ M. C. Z. XIV, str. 280.

¹¹ M. C. Z. XIV, str. 280, 281, 284.

¹² M. C. Z. XIV, str. 272, 277.

¹³ Klaić, n. d., str. 16.

¹⁴ Isti, n. d., str. 29.

sudbina tog čovjeka, kojega su u borbi protiv novog statuta obično stavljali na prvo mjesto, dokazuje, da je stradao zbog svoje naravi i svađa sa senatom, a nikako zbog zastupanja demokratskih načela. God. 1614 vrši prvi put sudačku čast;¹⁵ 1617, kad ponovo kandidira za tu čast, zajedno s Gasparinijem i Vernićem, dolazi do nesuglasica, a on se jedini pokorava volji senata i izlazi kao pobjednik.¹⁶ »Egregii, circumspecti et prudentes« (t. j. novi senatori) nisu dugo ostali takvima. Međusobne nesuglasice, koje su započele već 1611, kulminiraju u događajima 1618. Još u srpnju 1617 senator zlatar Juraj Mihlović napada iz nepoznatih razloga u Medvednici Blaža Cvetušića i zatvara ga u tamnicu. Cvetušić je jedan od buntovnika iz 1608, a sada je u novom magistratu jurat, pa je možda spomenuti napadaj u vezi sa prevratom. Veoma je značajno, da varoški odyjetnik, koji podnosi tužbu protiv Mihlovića, kaže za Cvetušića, da je »mudar i obziran«, a pred deset je godina bio osuđen na smrt kao čovjek »najnižeg roda i staleža«.¹⁷ Tepečić, koji mora da je po svojoj naravi bio veoma nagao, obračunava 1618 sam s Mihlovićem. Na dan javnog sajma ne samo da je isprebijao Mihlovića, senatora Stabea i dekana Kudliča, nego ih je, kako kaže optužba, htio strmoglaviti niz kulu.¹⁸ Zbog nedostatka izvornog materijala nije nam zasad moguće sigurno utvrditi, zašto je Tepečić navalio na Mihlovića, no pretpostavlja se, da je to bilo u vezi sa postupkom ovoga drugog prema Cvetušiću. Nakon tog izgreda Tepečić je zatvoren i kralj je odredio komisiju, koja je imala protiv njega da provede postupak. Jedan od članova komisije bio je ban Nikola Frankopan. On, međutim, nije sudjelovao u radu komisije, a baš je on, kako se vidi po kasnijim događajima, bio zaštitnik Tepečićev. Komisija nije osudila samo Tepečića, nego i dotadašnjeg notara Petra Panpetrića, kao i spomenutog Blaža Cvetušića, »ob gravissima et ferme in liberis civitatibus inaudita patrata facinora« na izgon iz varoši.¹⁹

Nakon toga je komisija provela neke reforme novog statuta. One nisu opsežne; uz dotadašnje senatore biraju se 22 građana, koji čine *općinu*²⁰ (communitas), a ova bira suce.²¹ Tom se reformom građanstvo potpuno isklju-

¹⁵ Isti, n. d., str. 30.

¹⁶ Isti, n. d., str. 31.

¹⁷ Isti, n. d., str. 33.

¹⁸ Isti, n. d., str. 34.

¹⁹ Isti, n. d., str. 38.

²⁰ Isti, n. d., str. 38—40.

²¹ U Varaždinu također nalazimo već na kraju XVI. st. općinske zastupnike (viri communes), samo što tamo ta institucija ima demokratski karakter. Kako se Varaždin dijelio na više četvrti, svaka je bila zastupana u varoškoj upravi. Centar je grada imao 5 zastupnika, a svaka četvrt obično po dva. (R. Horvat: *Varaždin koncem XVI. vijeka*, V. A. XIII, 1911, str. 248, 249.)

U susjednim je štajerskim gradovima pojava »vanjskoga vijeća« od 4 ili 6 člana, predstavnika pojedinih gradskih dijelova, isto tako značila prvu pobjedu demokratske stranke. (H. Pirchegger: *Geschichte der Steiermark*. Sv. II, str. 226, 227. Graz—Wien—Leipzig 1931).

Na zagrebačkom Gradecu »communitas civium« ili općina nema demokratski karakter. Građani, koji predstavljaju ovu općinu, nisu predstavnici pojedinih gradskih predgrađa, niti se biraju svake godine ponovo. Naprotiv, oni se, sudeći prema sačuvanim dokumentima XVII. st., biraju *doživotno*, kao i senatori. Između mnogih drugih na pr. liječnik Dominik Brigioli, koji postaje član općine 1633 (M. C. Z. XVIII.

čuje iz uprave, ona znači pobjedu oligarhijskih načela. Uz novo uvedenu općinu postao je suvišan zbor jurata sa svojim dekanom, pa se i te časti ukidaju.

Tepečić je u progonstvu uspio predobiti samog bana Nikolu Frankopana, tako da je ovaj, i onako zavađen s varoši, u samoj varoši počeo raditi u korist prognanika. God. 1619 ide pače tako daleko, da prognanike (Tepečića i Panpetrića) dovodi oružane na sabor, koji se održavao na Gradecu. Kad je sudac protestirao protiv ovoga nezakonitog postupka, Frankopan ga je htio zatvoriti, ali je on pobjegao.²² Sukob bana i varoši provlači se sve do 1622, kad je ban bio primoran da se zahvali na svojoj časti. Na tužbu prognanih, Tepečića i Panpetrića, određuje kralj 1620 ponovni postupak. U toku rasprave pokazalo se, da su optužbe protiv Krušelja, glavnog protivnika prognanih, i gradskog fiska, bile neosnovane, te da ih tužitelji nisu mogli dokazati.²³ Ponovne komisije 1621 i 1622 postigle su jedino to, da su se Tepečić i Panpetrić izmirili s općinom, i da su im vraćena građanska prava. Iz zapisnika posljednje komisije (1622) saznajemo, da se Tepečić nalazi tada u okovima (in vinculis existentem), pa se u pogledu njegove imovine ne će zasad ništa poduzimati.²⁴ Komisija je završila rad 9. II. 1622.²⁵ Sve do 25. XI. 1622 o Tepečiću i Panpetriću nema podataka, a ipak se u to vrijeme moralo nešto izmijeniti, jer nas iznenađuje vijest, da je 25. XI. konfiscirana sva nepokretna i pokretna imovina Tepečićeva.²⁶

Postavlja se pitanje: kako i zašto je varoš promijenila svoj odnos prema Tepečiću? Zašto ga nije primila među svoje građane, kako je to učinila s Panpetrićem, kojemu je oprostila sva »nedjela«?. Na to pitanje odgovara djelomice jedan suvremeni izvor. U doba, kad je pisao svoju raspravu o statutu, Klaić nije imao u ruci »Historiju isusovačkog kolegija«; on ju je upoznao tek kasnije, pa je iz nje izdao samo onaj odlomak, koji govori o smrti Tepečića i njegovih drugova.²⁷ Rukopis je izdao Fancev,²⁸ ali ne u cijelosti, nego samo podatke za povijest školstva. Historičari kolegija mijenjali su se, i veći je dio

30) i ostaje članom sve do svoje smrti (1640; M. C. Z. XVIII, str. 60), a Ivan Kuzmić od 1626 do svoga oslijepjenja 1645. Zastupnici su prestali biti članovi općine u slučaju smrti, ili ako su bili birani među senatore.

Dakle i ova institucija, koja ima karakter širega gradskog zastupstva i koja je u ostalim gradovima bila demokratska, na Gradecu je *aristokratska*. Uvedena je mjesto zbora jurata zbog toga, da se omogući trajna vlast onim aristokratskim porodicama u varoši, koje su, nakon izbora senata, ostale bez vlasti.

²² Prije ponovnog sabora u varoši 1619 dao je Frankopan suca Vernića uhapsiti i odvući iz varoši. Klaić, n. d., str. 45—8.

²³ O Krušelju v. Klaić, Statut, str. 22, 41, 49, 56; Banovanje, str. 167—173.

²⁴ Klaić, Statut, str. 56—61.

²⁵ Isti, n. d., str. 61.

²⁶ Isti, n. d., str. 61.

²⁷ Smrt Gregorija Tepečića i njegovih drugova. V. A. XIV, 1912, str. 283.

²⁸ Franjo Fancev: *Grada za povijest školskog i književnog rada isusovačkog kolegija u Zagrebu (1606—1772)*. Starine XXXVII. Zagreb 1934, str. 1—177. Na strani 46. iza završenog teksta o buni, Fancev donosi bilješku, u kojoj konstatira: »... pobunjeni gradski sudac G. Tepečić i neki od njegovih pristaša doista su, u smislu osude, bili pogubljeni, premda za to prof. Klaić nije mogao naći potvrda«. Ova tvrdnja Fancevljeva ne stoji, jer je Klaić (vidi bilješku 27) još 1912 posebno izdao izvadak o smrti G. Tepečića.

historije pisan kasnije. Prvi rektor kolegija, Juraj Dobronoki, ujedno je i prvi historičar (sastavlja povijest kolegija od dolaska isusovaca na Gradec 1606, pa do 1621). Njegov rad nastavlja tek nakon 33 godine Juraj Habledelić, koji daje historiju za 1622.

Kako se Habledelić rodio 1609, to nije bio svijestan suvremenik događaja u 1622 god. Našavši se 1655 g. pred zadaćom, da sastavi povijest kolegija prije 33 godine, Habledeliću nije preostalo drugo, nego da »eam (sc. historiam) ex variis chartis conquiri, combinari et concipi...« On se služio, koliko ga je našao, starijim dokumentarnim materijalom »quem (sc. annum 1622)) partim ex annuis erui, partim ex chartis locupletavi, sicut et ceteros ubi aliquid deprehendi.«²⁹

Za Tepečićevu pobunu Habledelić je jedva nešto znao iz varoških zapisnika, koji su, koliko se dosad zna, baš za ove godine nepotpuni. To dokazuje i način, kako opisuje pobunu. Ne navodi ime ni jednog pobunjenika.

Upotrebljavamo li Habledelićev opis događaja u 1622 kao historijski izvor, ne smijemo smetnuti s uma ove činjenice: stil i jezik pisca, pa i svrhu, za koju je ovo djelo pisao. Habledelić je istaknuti književnik XVII. st., koji »je hrvatsku kajkavsku knjigu doveo na osobitu visinu.«³⁰ U iznošenju događaja kod pisca se osjeća, da nastoji pisati osobito biranim stilom, tako da mu dikcija tipično barokna (bunu Tepečića i njegovih drugova zove publicum incendium, gradske stražare lictores, seljake misera plebs i t. d., a umjesto da govori jednostavnim riječima o mržnji senatora i građana u 1622 g., on tu mržnju izražava ovim riječima: odii gravissimi eos (sc. senatores) inter ac populum flamma gliscebat.)

Iz čitavog je opisa pobune jasno, da je ona u ovu historiju unesena sa jednim ciljem, naime da pokaže, kako su isusovci uspjeli da najgore zločince u varoši svojom spretnošću dovedu do toga, da su priznali svoje zločine i pali na koljena. Odmah nakon opisa pobune, Habledelić nastavlja: »Dici vix potest, quac voces auditae fuerint de nostris in populo, passim enim dicebatur, miram esse Jesuitarum charitatem et charitati coniunctam dexteritatem in immutandis etiam improbissimis mentibus...«^{30a} To isto ističe Baltazar Milovec, koji nastavlja historiju za godinu 1623. »Tumultus civilis... occasionem fecit nostris Patribus, ut ad restaurandam civium pacem et stabiliendam animorum consensionem invenirent modum aliquem...«^{30b}

Prema tome, kad se služimo ovom historijom kolegija kao historijskim izvodom, moramo uzeti u obzir navedene činjenice.

Habledelić opisuje prilike u varoši neposredno prije pobune. Između pučana i nekih senatora vlada velika mržnja zbog nasilja senatora nad njima (Cum enim plures e populo pluribus annis se premi a quibusdam Senatoribus querebantur, odii gravissimi eos inter ac populum flamma gliscebat);³¹ to je nezado-

²⁹ Fancev, n. d., str. 43, 44.

³⁰ Fancev, n. d., str. 46.

^{30a} Fancev, n. d., str. 46.

^{30b} Isti, n. d., str. 49.

³¹ Kako su senatori zloupotrebljavali svoj položaj, izazivajući tim nezadovoljstvo građana djelomice pokazuje rasprava protiv Krušelja (Klaić, Statut, str.127—135). Najviše se tuže građani na Mihlovića, Vernića i Gasparinija. Mihlović je plijenio vino u ime senata, Vernić je na svoju ruku osuđivao na globe i zatvarao. Jednu od

voljstvo iskoristio jedan građanin, »qui summum magistratum ante gesserat, seque injuriis affectum credebat permultis, facem effert in publicum incendium«. On sakuplja oko sebe mlađe i hrabrije građane i organizira pobunu (Tali duce laeti *generosiores ut juniores erant*, ac vino pleniore cives). Premda izvor ne navodi imena, ipak možemo pretpostaviti, da je taj vođa pobunjenika bio Tepečić. Budući da se čitav događaj odigrao uoči dana sv. Katarine, a iz Klaićeve je rasprave poznato, da se konfiskacija Tepečićeve imovine provodila na taj dan, to ova pretpostavka postaje još sigurnija. Vjerojatno je Tepečić, znajući za konfiskaciju, nastojao da je ovom pobunom spriječi. Prema tome, mora da je općina, između 9. II. i 25. XI., usprkos izmirenju, Tepečića ponovo osudila na konfiskaciju.

Pobunjenici su imali točno određen plan, po kojem su trebali ubiti trojicu senatora. Kod prvoga im je to uspjelo, ali ih je u daljem pokolju smela intervencija gradskih stražara. Nakon nekog vremena su se pobunjenici, dotle skriveni, predali, i tada su osuđeni na smrt (in iudicio super eis habito capitis pronunciantur). Pozvanim su se isusovcima tužili, da nisu osuđeni zakonitim putem (se minime legitima juris via damnatos). Naposljetku su priznali svoj zločin. Važno je, što izvor kaže o vođi pobunjenika: »Dux conjurationis cum omnia sua confiscata inaudisset, fortunam non modo tulit aequo animo, sed et Deo gratias egit.« Prije izvršenja smrtno kazne legirao^{31a} je veći dio svog imanja (izvor ističe, da »potens erat rerum«) kolegiju i siromašnim studentima. Dva dana prije smaknuća stavili su Tepečića na mučila, ali »argumentum dedit non exiguum«. Ipak su, na nagovor provincijala, koji je tada prema riječima historičara boravio na Gradecu, dvojica pomilovana.³²

Prema opisanoj se buni može dosta jasno ocrtati karakter vođe pobunjenika Tepečića. On organizira bunu kao osvetu za neke njemu učinjene nepravde, vjerojatno od strane trojice senatora. Iskorišćuje nadalje nezadovoljstvo gradskog puka u svoje svrhe. Povod je buni dala konfiskacija njegove pokretne i nepokretne imovine, koju je tom pobunom htio spriječiti. No pokušaj nije uspio, i konfiskacija je provedena, što je Tepečiću kasnije javljeno u zatvor. Tako dugo, dok se ne pronađu spisi o raspravi protiv Tepečića i njegovoj osudi prije 25. XI. 1622, ostaje otvoreno pitanje, zašto je on nakon izmirenja s varoši osuđen na konfiskaciju.

najtežih optužaba iznosi plemkinja Barbara Blažeković, koja tuži nekadašnjeg suca Poserella, da joj je, nakon smrti njezina oca, kad joj je bio određen za tutora, oteo baštinu u vrijednosti od 12.000 zlatnika, te joj nije nikada o njoj predao račun.

^{31a} O oporuci Tepečićevoj v. Šišić, *Acta comitialia*, V, 1918, str. 377.

³² Čini se, da su ostala šestorica osuđenika pokušala da pregovaraju s magistratom. Habeličev tekst nije na ovom mjestu jasan; prema njemu se čini, kao da je magistrat trebao osuđenima isplatiti otkupninu, što je nemoguće. Taj odlomak glasi: »Cum eo comprehensi socii 6, (reliquis fuga se salvantibus), omnes uxoribus et liberis irretiti, quorum curam semel divinae providentiae committentes, mente imposterum ita composita fuerunt, ut dicerent, si magistratus cuique 1000 aureos ea conditione largiretur, ut vel uno sese obolo redimerent, nequaquam facturos, ad beatam enim coelitum vitam, non ad mortem sibi videbantur destinati.« Svota od 1000 for., koju osuđenici nude kao otkup, za ono je doba velika, pa se iz toga može zaključiti, da su sukripci Tepečićevi članovi varoške aristokracije, a ne puka. Fan-
cev, n. d., str. 45, 46.

Posljednji svoj pokušaj, da se osveti neprijateljima, Tepečić plaća glavom. Budući da nam izvor ne navodi nikakva imena, mogli bismo tek iz kasnijih dokumenata doznati, koji je to senator u buni stradao. Zacijelo dolaze u obzir oni članovi senata, koji su već i prije bili u zavadi s Tepečićem. Prije svega treba da pomislimo na one senatore, koje je Tepečić 24. IV. 1618 isprebijao. To su: Juraj Mihlović, Sebastijan Stabe i Stjepan Kudlić. Budući da se od njih samo Juraj Mihlović, prozvan Jurica Srebrnar, u izvorima poslije 1622 više me spominje, preostaje mogućnost, da je baš on ubijen. Iz dokumenata se vidi, da je nakon Tepečićeva izгона Mihlović nastojao da i njegovu ženu progna. Činio je to vjerojatno u namjeri da se dočepa njegove imovine, ali mu to nije pošlo za rukom, jer je žena Tepečićeva ostala u varoši. Možda je Mihlović uspio oteti jedan dio Tepečićeve imovine, pa je ovaj, saznajući za to, kovao osvetu.³³

Iz svega navedenog izlazi, da se Tepečić nije borio protiv senatora ili oligarha uopće, a za obranu nekih demokratskih ideja, nego protiv senatora, koji su zajedno s njim sjedili u senatu i koji su mu osobno nanijeli krivicu. Taj zaključak potvrđuje dalja činjenica, da se Tepečić nalazi u senatu i prije i poslije novog statuta, što ne bi bilo moguće, da je 1608 bio osuđen kao vođa demokratske stranke. Zajedno s njim javljaju se u senatu poslije 1609 i ostali osuđenici.

3. U dosadašnjoj se literaturi držalo, da je statut od 1609 podijelio stanovništvo Gradeca na dvije stranke: gospodsku i demokratsku. Međutim, vidjeli smo, da se tobožnji vođa demokratske stranke Tepečić, nalazi među prvacima u varoši, da im je jednak, ne doduše po plemićkom listu, nego po materijalnom stanju, a baš ovo drugo bilo je, kao što ćemo vidjeti kod ostalih senatora, jedan od uvjeta za ulazak u senat.

Svakako je vrlo značajno, da su se među senatore nastojali ugurati upravo oni, koji su tek nekoliko godina prije novog statuta postali plemići. God. 1610 potvrđuje Matija II. plemstvo Jakovu *Gaspariniju*, jednomu od dvanaestorice senatora. »ex Italia advenae, qui jam prius nobilitate gavisus est. doctori medicinae et professori zagrabiensi«. ³⁴ Gasparini je već 1610, bez znanja vlasnice Medvedgrada Marije Ankerin počeo kopati rude na području Medvedgrada. ³⁵ Kopao je navodno zlato i srebro. Postavši članom senata; iskorišćuje svoj položaj falsificirajući gradski pečat. ³⁶

³³ Klaić, Statut, str. 115. »St. Bosnyak... fassus fuerat scitu, se ad educillandum praefati Gregorii Tepechych vinum per senatum fuisse destinatum, ibique audivisse Georgium Mihlovych, capitaneum civitatis eiusdem, uxori memorati Gregorii Tepechych dicentem: »Exi et sequere maritum tuum«; illa nihilominus domi remansisset«.

Još 15 godina nakon konfiskacije podiže gradski fiskus parnicu protiv nekih osoba u varoši, koje su razgrabile novac, vino, žito i t. d. osuđenog Tepečića i njegovih drugova. »Datur fisco inquirendi quasvis res, pecunias, vinum, frumentum etc. condam G. Tepechych et aliorum damnificatorum, ex quo eadem res, non in utilitatem et commodum communitis hujus civitatis, sed in quarundam paucarum privatarum personarum cesserunt«. M. C. Z. XVIII, 38.

³⁴ M. C. Z. XVI, 282.

³⁵ M. C. Z. XVII, 295.

³⁶ M. C. Z. XVIII, 91—5.

God. 1606 potvrđen je plemićki list i Matiji Jurju *Czinaberskom* i njegovoj braći.³⁷ Czinaberski mora da je bio osobito ugledan, jer je 1609 izabran sućem novo postavljenoga senata. Tu čast vrši i iduće godine,³⁸ a kad je 1611 izbor pao na njegova takmaca Mihajla Vernića, on se, uvrijeđen, zahvaljuje na senatorskoj časti. Budući da ni na ponovne opomene senata nije htio opozvati svoju ostavku, bio je globljen sa 50 forinti. Na njegovo je mjesto izabran tada Tepečić.³⁹ To Czinaberskoga nije ni najmanje smetalo, da nastavi svoje trgovačke poslove. God. 1617 uzima u zakup eventualne rudnike u Medvednici.⁴⁰ Čini se, da su mu građani ipak činili neprilika, vjerojatno zbog događaja iz 1611, jer ga 1614 uzima u zaštitu sam kralj.⁴¹

I treći od dvanaest doživotnih senatora, Matija *Poserell*, dobiva plemstvo neposredno prije novog statuta (1606). Porodica Poserella, zacijelo talijanskog podrijetla, spominje se od kraja XVI. st.⁴² Matija je 1601—1605 sudac, 1610 postaje senator, dvije godine poslije toga opet sudac, i tada tu čast spaja sa zakupom poreza.⁴³ Vjerojatno je čitava porodica bila spretna u financijskim poslovima, pa im je varoš rado povjeravala neugodne porezničke zakupe. U tom su poslu stekli takvo bogatstvo, da su se mogli mjeriti s ostalim bogatim građanima. Kako je bogatstvu trebao da odgovara i doličan položaj u društvu, Matija zahtijeva najprije plemstvo, kasnije postaje senatorom i sućem. God. 1617 uzima u zakup samoborske rudnike.⁴⁴ Još se jednom spominje kao sudac,⁴⁵ a zatim ga nestaje iz dokumenata.

Među nobilitirane građane ubraja se i zlatar Juraj *Mihlović*. I on je jedan od dvanaestorice prvotnih senatora, samo što je plemićki list dobio tek nakon konstituiranja senata (1613).⁴⁶

Potkraj XVI. st. i u toku prve polovine XVII. st. dobivaju plemstvo senatori Sebastijan *Stabe* (1630),⁴⁷ Juraj *Mihanić* (prije 1600)⁴⁸ i Ivan *Ručić* (1629).⁴⁹ Nešto kasnije (1649) pridružuje se ostalom novom plemstvu Stjepan *Magyaradi*, nasljednik i zamjenik varošskog notara Petra Panpetrića.⁵⁰

To su nobilitacije, koje su zapisane u varoškim spomenicima. Broj je novih plemića bio nesumnjivo veći, samo što litterae armales nisu unesene u zapi-

³⁷ M. C. Z. XVII, 192. Zajedno s njim dobiva plemstvo Franciscus Piloto, Tabljan, koji se na svršetku XVI. st. javlja u varoškoj upravi.

³⁸ Klaić, Statut, str. 23, 28.

³⁹ Isti, n. d., str. 29.

⁴⁰ M. C. Z. XVII, 349.

⁴¹ M. C. Z. XVII, 364.

⁴² M. C. Z. XVI, 275, 295, 297; XVII, 192, 372.

⁴³ M. C. Z. XIV, 278, 280, 282; XVII, 62, 139, 167, 322.

⁴⁴ M. C. Z. XVII, 378.

⁴⁵ M. C. Z. XVIII, 15.

⁴⁶ M. C. Z. XVII, 355.

⁴⁷ I. Bojničić: *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Nürnberg 1899, str. 174. God. 1630 dobivaju plemstvo Sebastijan i Ivan Stabe, zatim Martin, Sigismund, Ivan i Elizabeta Vernić. Klaić navodi (Statut, str. 28), da je Vernić turopoljski plemić prije 1630. Ako to stoji, onda bi značilo, da su turopoljski plemići smatrali armalno plemstvo višim od svojega i tražili, da ponovo postanu »plemićima«.

⁴⁸ Bojničić, n. d., str. 230.

⁴⁹ Isti, n. d., str. 233.

⁵⁰ Isti, n. d., str. 107.

snike. Ostali su nam senatori također poznati iz varoških zapisnika prije 1609. Većina njih sudjeluje u upravi kao jurati, konsilijariji, suci i t. d. I prije novog statuta nije plemenito ili neplemenito podrijetlo pojedinca odlučivalo u njegovu sudjelovanju u varškoj upravi. Na pr. Laurencije Nagh, koji je trgovac i čizmar, biran je nekoliko godina po redu sucem, a u isto vrijeme povjeravaju građani sudačku čast turopoljskom plemiću Baltazaru Vlahoviću i talijanskom trgovcu Matiji Poserellu. Uz turopoljskog plemića Gregorija Žunjetića sjedi u novom senatu krznar Ivan Jemričević, koji je već prije bio jurat. Njima se pridružuju zlatar Juraj Mihlović i uzdar Grgur Tepečić. Novoizabrani senat nije biran po nekom oligarhijskom principu. Članovi su senata većinom ljudi, koji su i prijašnjih godina vršili neke službe u magistratu. Nije se, dakle, nakon pobjede »gospodske stranke« pristupilo izboru novih senatoru. prekinuvši sa starom »demokratskom« tradicijom, i biralo na osnovi nekih novih načela, nego su u novu upravu ušli upravo oni, koji su već prije u njoj sudjelovali. Kriterij kod izbora za senatorsku čast nije bilo zanimanje, ni plemićki list pojedinca, nego ugled, stečen na osnovi materijalnog stanja. Klasna je diferenciranost građanstva narušila prvotni demokratski način upravljanja. i mjesto toga uveden je novi način, koji je više odgovarao faktu stanju u varoši.

Novim je statutom de iure ukinut »stari« način uprave. Postavlja se pitanje, nije li možda već prije taj način de facto narušen? Naprijed je spomenuto,⁵¹ da se na svršetku XVI. st. počeo javljati običaj, da se konsilijariji biraju nekoliko godina uzastopce. To već upućuje na polagano napuštanje starih principa i stvaranje nekih »privilegiranih« građanskih porodica. Njihov je broj ipak na svršetku XVI. i na početku XVII. st. bio suviše malen, a da bi same mogle zahtijevati novi način uprave.

4. Ako novi statut nije rezultat klasnih sukoba, moramo prave uzroke pobuni i reformi statuta tražiti u drugim razlozima.

Klaić je držao, da je novi statut nastao inicijativom tavernika Tome Erdödyja, a da sama redakcija potječe od njegova tajnika, pravnika Ivana Krušelja.⁵² On je bio uvjeren, da je statut nametnut odozgo, i da nije nastao spontano, nego, pače, da je izazvao u varoši otpor. Kako je Klaić, nadalje, smatrao, da je Tepečić bio vođa pobune 1608, i tako je pobunu povezao

⁵¹ V. bilj. 2.

⁵² Statut, str. 19, 20. Kad je nakon događaja 1608 kralj imenovao komisiju, koja je trebala da uredi prilike u varoši, onda piše komisarima pismo, u kojem se obraća i na Erdödyja kao inicijatora novog statuta. »Qualiter nonnulli cives civitatis nostrae Montis Graecensis Zagrabiensis magistratum ordinis senatorii, qui ex primatibus deligi in omnibus civitatibus consuevit, non ita pridem, partim proprio motu, partim ad mandatum tuum comes Thoma Erdödy... unanimi eorum civium consensu institutum, utpote in civitatibus apprime necessarium, acceptassent et induxissent«. Kla. č. n. d., str. 66.

Iz citiranoga se vidi, da je oligarhijski način uprave već uveden u ostalim kraljevskim varošima, i da ga je Erdödy nastojao uvesti i u Gradecu, a u tom su ga pomagali neki građani. Nije ga pomagala »gospodska« stranka, nego svi oni, koji su se nadali da će doći na vlast. Broj je pristaša novog statuta morao biti veći od broja mjesta u upravi, koju predviđa novi statut; odatle i sukobi između konkurenata. Prema sačuvanim zapisnicima sudjelovalo je kod konstituiranja novog statuta oko 80 građana. Klaić, Statut, str. 15.)

s događajima od 1618—22 to drugih uzroka pobuni nije tražio. Ipak, tu pobunu i događaje od 1608—22 možemo objasniti, osim prije navedenim uzrocima, i odnosom između tavernika Erdödyja i bana Nikole Frankopana. Već je istaknuto, da je Frankopan branio Tepečića i drugove sve do časa, kad je bio primoran da se odreče banske službe (18. VIII. 1622). Ban to nije činio iz nekih viših pobuda, nego iz neprijateljstva prema svom protivniku T. Erdödyju. Žešći sukob između njih datira od časa, kad je Frankopan najprije odgodio, a onda i razvrgao zaruke sa sinovicom tavernika (polovinom rujna 1621).⁵³ Frankopan je, štaviše, dao advokata spomenute sinovice, Ivana Kruščlja, zatvoriti u svoj Grebengrad, gdje je najzad ubijen.⁵⁴ Sukob se osobito odrazio na prilika u varoši. Frankopan je pomagao Tepečića najviše stoga, što se u komisiji, koja je 1618 osudila Tepečića na izgon, nalazio Erdödy. Da je Frankopan išao baš za tim, da brani Tepečića ili »demokratsku stranku«, onda bi to morao učiniti svakako već 10 godina prije, kad je četvorici prevratnika bila potrebna zaštita. Sada je, 1618, banu stalo jedino do toga, da pomažući Tepečića radi protiv tavernika. Tepečić je imao vjerojatno malo pristaša među senatorima, tek je više običnih pučana, iz vlastitih interesa, pristalo uz njega. Zbog toga se i Frankopan okružuje u varoši »incolis et etiam civibus conditionis minoris et simplicioris«.

Sukob između bana i tavernika nije bio samo lične prirode. Težište je sukoba postavljeno na drugu bazu, na pitanje: tko će imati jurisdikciju nad varoši, tavernik, kojemu po zakonu pripada, ili ban, koji je uzurpira? Već 1614⁵⁵ Erdödy savjetuje varoš, »da biste vaše ljude, kotere biste mogli, u varoš oboružno k ovem vicebanskem pravdam dopelali i na vrata je postavili, da bi onda na vratih pazili, ako bi se što iudicibus pripetilo, da bi im in auxilium bili«. Erdödy je naime saznao, da se Vuk i Nikola Frankopan spremaju na podbanski sud u varoš, a pretpostavljao je, da će dovesti i vojsku, pa je preporučio senatu i sucu, da pripreme svoje vojnike.

Na poticaj Frankopanov stvara hrv.-slav. sabor 1618⁵⁶ zaključak o plaćanju nove daće. Tu bi daću plaćali strani trgovci na robu, koja se izvozila, a daća je bila određena za izdržavanje haramija. Tim se zaključkom kršilo staro pravo varoši, da na svojem trgu pobira daće sama. Sudac Vernić ulaže 1619 protest kod kralja, i kralj ukida pobiranje nove daće na Gradecu.⁵⁷ Ban, vjerojatno razljućen ovim sučevim uspjehom, da bi se osvetio senatu, pomaže onoga, kojega su senatori prognali (Tepečića i drugove). Već je naprijed rečeno, da je ban išao tako daleko, da je suca M. Vernića, iako je kao zastupnik za hrv. slav. sabor bio zaštićen imunitetom, dao zarobiti i odvući iz varoši. Varoški zastupnici za požunski sabor dobivaju instrukciju, da traže preseljenje banske rezidencije u neko drugo mjesto (predlažu Sisak). Oni predaju kralju opširnu optužbu protiv bana, u kojoj se između ostalog tuže, da je ban tvrdio, »da je on podkralj, i da je varoš njegova kolikogod puta u njoj održava sabor« (se esse proregem et suam esse civitatem, quoties in illa diaetam celebrat).⁵⁸

⁵³ Klaić, Banovanje, str. 207 i sl.

⁵⁴ V. bilj. 23.

⁵⁵ Klaić, Statut, str. 55.

⁵⁶ Isti, n. d., str. 40.

⁵⁷ Isti, n. d., str. 41.

⁵⁸ Isti, n. d., str. 49.

Molbu završavaju riječima »... nikako ne možemo dopustiti, da bi se za vremena ovoga gospodina bana mogli u našoj varoši obdržavati sabori«. Molba je bila upravljena na palatina Forgača, koji ih tješi i odobrava, da žive po svojim starim privilegijima, a u hitnim ih slučajevima upućuje na tavernika Erdödyja. U septembru 1619 prekida razmirice između bana i varoši Bethlenova buna, te ban poziva varoš, da »uklonivši trvenja i privatne razmirice, ako ih imade« (*sepositis si quae essent, simultatibus et privatis affectionibus*),⁵⁹ dođu na sabor. Od 1620—22 ban je u zavadi sa plemstvom i saborom. Neprestanim molbama sabora kralju, da se Frankopan makne zadovoljeno je 1622, kad je prisiljen da se odreče banske časti.

Odras zavade ovih prvaka u kraljevstvu bio je, da su se varošani Gradeca podijelili: na jednoj su strani Tepečić i Panpetrić s nekolicinom građana, kojima su senatori nanijeli krivice, a na drugoj senat. Privrženci Frankopanovi smatraju senatore još 1621 uzurpatorima.⁶⁰

Kralj je nastojao da protivnike izmiri. Tajnik ugarske kraljevske komore piše u ime kralja zagrebačkom biskupu Domitroviću i nekim drugim ličnostima u Hrvatskoj, koje su trebale, kao kraljevski komesari i mandatar, izmiriti Erdödyja i Frankopana. Kralj im u tom pismu javlja, da je doznao za njihove »*difficultates et differentias*« i želi, da ih uklone, »*ut fideles sui subditi et regnicolae... fovendae pacis studiosi existerant, quam ut diversitatibus aliquibus animi eorum in varia separati, exinde qualitercunque cum privatim tam publice communi rei incommodaretur, vel vero perturbatione quavis negotia regni publica impedita, debito cursu et administratione destituerentur*«. ⁶¹ To je pismo bilo pisano biskupu prije nego što je ban razvrgao zaruke s Erdödyjevom sinovicom, a kako je nešto kasnije, iz nepoznatih razloga, ban učinio i taj korak, to je želja kralja ostala neispunjena, jer je borba između protivnika postala još žešća.

Erdödyjevo pismo, pisano općini prigodom uhapšenja Tepečića 1622, pokazuje također, da su mišljenja varošana podijeljena. Tavernik upozorava općinu: »s njimi (t. j. Tepečićem i drugovima) ništa ne krzmažite, nego pravdu na me učinite i dajte je haharu v ruke, neka je otpravi... Dobro znate, da suae majestatis gratia in tali casu vnogo more učiniti, a on malovridnik znate da ima vnogo fautores, koji hote polag njega stati, ako se to bude na dalje odvlačilo«. Ovdje je Erdödy pod »fautores« mislio u prvom redu Frankopana, koji doduše nije više ban, ali je kraljev pouzdanik.

Nakon što se Frankopan odrekao banske časti, bilo je lako u varoši likvidirati njegove pristaše, to više, što je Tepečić neuspjelim pobunom protivnicima pružio najbolju priliku. Svakako je značajno, da je Tepečićeva borba sa

⁵⁹ Isti, n. d., str. 53.

⁶⁰ Juraj od Vurnovca, pristaša banov, izdaje ispravu 5. VIII. 1621 u Zagrebu, i u toj ispravi iznosi tužbu protiv Gasparinija i ostalih senatora, »*qui nomen communitatis de praesenti sibi usurpant*«. Klač, Banovanje, str. 206.

⁶¹ Klaić, n. d., str. 166. »... Njegovo veličanstvo blago želeći, da vjerni njegovi podanici i državljani, i to prvaci i oni, koji vrše glavne dužnosti i časti u kraljevstvu, radije žive složne volje i u uzajamnoj skladnosti, nastojeći o miru i njegujući ga, nego da su nekim suprotnostima njihovi duhovi različito odijeljeni, te se stoga, kako god privatne, tako i javne stvari otežavaju, ili se pak, zbog nereda spriječeni, javni poslovi kraljevstva od dužnoga toka i upravljanja zapuštaju.«

senatom započela istodobno sa svadom Frankopana i Erdödyja, a završila, kad se ban zahvalio na časti. Dok je Frankopan bio ban, mogao je kao službeni predstavnik sabora i plemstva braniti Tepečića (premda je to bilo nezakonito, jer je Tepečić potpadao pod jurisdikciju tavernika), a kad se zahvalio, Tepečić je potpadao samo pod tavernika, koji je jedva čekao, da »malovridnika« preda ju krvniku.

Prema svemu iznesenom mogli bismo o sukobima na početku XVII. st. u općini zagrebačkog Gradeca zaključiti ovo:

Inicijativom tavernika T. Erdödyja uveden je novi statut, koji je osigurao vlast nekolicini građana. Već kod izbora za prvi senat dolazi do spora među kandidatima, te se nezadovoljnici iduće godine dižu, skidaju novopostavljeni senat i uvode stari način uprave. Nezadovoljnici nisu neki obični pučani »infirmæ sortis et conditionis«, nego bivši članovi varoške uprave. Intervencijom tavernika uspostavljen je 1609 senat, u koji su ušli svi senatori od 1607 osim Tepečića i još dvojice. Svade u novom senatu daju prilike Tepečiću da 1611 ponovo uđe u senat, te on postizava i sudačku čast (1614, 1617, 1618). Zbog navale na trojicu senatora prognan je s Panpetrićem iz varoši, traži pomoć u bana N. Frankopana, koji mu je pruža, jer je i sam u zavadi s varoši. Izgon Tepečića, povezan sa sporom Frankopana i Erdödyja, stvara u varoši stranke: frankopansku ili Tepečićevu i Erdödyjevu. Spor se produžuje sve do 1622, kad se Frankopan zahvaljuje na banskoj časti, a Tepečić, izgubivši njegovu potporu, odlučuje da obračuna s protivnicima, koji su ga osudili na konfiskaciju. Neuspjela pobuna donosi mu smrt. Erdödyjeva je stranka pobijedila, pa kao nagradu dobiva Tepečićev imetak.

Novi je način vladanja osigurao vlast nekolicini građana. Društveni je sastav senata raznolik. Ne možemo dati prednost ni plemstvu, ni obrtnicima ili trgovcima, svi su oni u senatu jednako zastupani. Klaić je držao obrtnike predstavnicima demokratske stranke vjerujući, da je njihovo materijalno stanje bilo tek nešto bolje nego stanje običnih pučana. Primjer Tepečićev pokazuje, da je obrtnik mogao steći jednak imetak kao i trgovac, pa je prema tome svojatao i ista prava. Statut je dao široku mogućnost, da se svaki građanin, bez obzira na zanimanje i podrijetlo, popne do sudačke časti. U događajima na početku XVII. st. varošani nisu imali inicijative. Kad im Erdödy predlaže novi red u upravi, koji je uobičajen u varošima Mađarske⁶² i Austrije,⁶³ oni ga primaju. Pod utjecajem kraljevske komisije osuđuju na smrt svoje sugrađane (1609), ali ih kasnije, kad nema stranog utjecaja, opet primaju u varoš. Slično čine i 1619, kad pod utjecajem Erdödyjevim, osuđuju Tepečića i Panpetrića, ali se, kad su članovi ponovne komisije 1622 izmijenjeni, s njima izmiruju.

Nakon novog statuta stvara se antagonizam između senatora i građana, ali taj nije tako jak, da bismo mogli govoriti o klasnim borbama u varoši. Budući da je »vladanje oligarha... bilo svakako nesnosno brojnim građanima« (a među tim građanima nalaze se i plemići),⁶⁴ to su Frankopan i Tepečić mogli da u gradu vrlo lako sakupe pristaše. Međutim, ni Tepečić ni Frankopan ne zastupaju neke demokratske principe, nego ih u borbu protiv senata vode lični motivi.

⁶² A. Virozsil: *Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn*. Pešta 1866, str. 114—117.

⁶³ V. bilj. 21. ⁶⁴ V. bilj. 31.

S U M M A R Y

The new Statute issued in 1609 evoked clashes and disputes among the citizenry of Mountain Gradec at Zagreb. The Statute having disrupted the former democratic order in the town by introducing an oligarchy consisting of a certain number of senators whose office was a life-time one, historians used to accept the conception of a struggle between the democratic and the oligarchic parties. Repeated analysis of original sources leads us to realize, however, that the clash was not one between democracy and oligarchy but between the senators themselves, caused partly by the conflict between tavernik Toma Erdödy and ban Nikola Frankopan. Grgur Tepečić, considered up to the present as having been the protagonist of the democrat fraction and leader of the citizenry, was a member of the oligarch party, attaining by rule of the new election law first the office of a senator and later even that of a judge. Quarreling with some members of the Senate he committed acts of violence which resulted in his expulsion from the town. During his exile he gained the protection of ban Nikola Frankopan, thus making the conflict between member of the Senate change its fundamental character. Ban Frankopan, at the time already hostile towards tavernik Toma Erdödy to whom the jurisdiction in the free i. e. chartered royal townships appertained, broke the laws and rights of the town, re-installed Tepečić, imprisoned the judge etc. It was only after the ban had been forced to renounce to his position that — after three years of bitter strife — the fate of Tepečić was decided. Forsaken by his protector, he is first sentenced to confiscation and later, after having failed in his attempt to rouse a rebellion — to death.

The death of Juraj Mihlović, Tepečić's greatest adversary as well as the end of Tepečić himself brought to an end the senatorial conflict.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B